

**UKRADENA KOPEJKA DERE DŽEP.
ANALIZA POSLOVICA SA SASTAVNICAMA KOPEJKA I RUBALJ
U RUSKOM JEZIKU**

Marija Popović

*Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, Hrvatska*

Ključne riječi: kopejka; rubalj; novac; ruski jezik; poslovice; kultura; semantička analiza

Sažetak: U tekstu se obrađuju novčane jedinice rubalj (рубль) i kopejka (копейка) u ruskim poslovicama. Cilj ovoga rada je odrediti dominantne vrijednosti izražene u poslovicama kao odrazu sustava vrijednosti zajednice te kulturološke specifičnosti, osvrćući se pritom na povijest upotrebe navedenih novčanih jedinica koje se danas identificiraju s Rusijom kao političkim i kulturološkim prostorom.

Za potrebe istraživanja koristili smo sljedeće zbornike ruskih poslovia: *Большой словарь русских пословиц* autora V. Mokienko, T. Nikitina i E. Nikolaeva i zbornik *Пословицы русского народа* V. Dalja. Manji broj primjera pronađen je i u znanstvenim radovima.

Analizom smo izdvojili tri osnovne tematske podskupine poslovia koje se odnose na fizičke karakteristike novca, pripadnost i način stjecanja novca, te način ophođenja s novcem. Zasebno je poglavlje posvećeno analizi brojčanih sastavnica u poslovicama.

Rezultati istraživanja pokazuju da se najviše vrednuje novčana vrijednost stečena vlastitim radom i štednjom, dok su međuljudski odnosi (priateljstvo) hijerarhijski više pozicionirani od samog novca. Osobito se osuđuje stjecanje novca na nepošten način te rastrošnost.

**IS THE RUBLE SAVED BY KOPECK? ANALYSIS OF
PROVERBS WITH THE COMPONENTS KOPECK AND
RUBLE IN THE RUSSIAN LANGUAGE**

Marija Popović

*Faculty of Humanities and Social Sciences
University of Zagreb
Zagreb, Croatia*

Keywords: kopeck, ruble, Russian language, values, semantic analysis

Summary: The article deals with the ruble (рубль) and kopeck (копейка) monetary units. We researched the values expressed in Russian proverbs with the lexemes of ruble and kopeck. Furthermore, we explored the cultural specificities of Russian proverbs, discussing the historical use of the mentioned monetary units in their political and cultural environment.

Due to the extensiveness of the topic, this article does not contain all proverbs from the collected corpus. In this paper we will single out only the syntagms with the elements ruble and kopeck, numerical relations that emerge from syntagms with numbers, and proverbs containing other monetary units. The aim of this paper is to determine the dominant values expressed in proverbs as a reflection of the value system of the community.

1. Uvod

Poslovice kao jedinice nastale iz kolektivnog iskustva naroda predmet su lingvokulturoloških istraživanja. One su sredstvo kojim se prenosi narodno iskustvo i kristalizacija nacionalne slike svijeta (Сабитова, 2013: 204). Proučavanje poslovice s aspekta lingvokulturologije rezultiralo je pojavom niza znanstvenih radova o vrijednostima izraženim u poslovicama (Ощепкова, 2014; Ничипорчик, 2016.).

Neke su poslovice univerzalne i promiču iste vrijednosti u svakoj kulturi, pa tako i u ruskoj, poput primjerice vrijednosti štednje. Tako se, primjerice, u ruskoj poslovice *Лишнюю копейку береги про черный день*¹ naglašava važnost štednje za „crne dane“, a slične poslovice nalazimo i u mnogim drugim jezicima. S druge se pak strane poslovice *Без рубля бороды не отрастишь* odnosi na naredbu cara Petra I. koji je u sklopu reformi uvođenja zapadnoeuropskih običaja donio odluku o naplati kazne za nošenje brade² te se u njoj odražava osobitost vezana za konkretan povijesni događaj (Ермакова, 2010: 222).

U ovom nas radu ponajprije zanimaju poslovice kao pokazatelji dominantnih vrijednosti nositelja određene kulture koji se odražavaju u mentalitetu naroda. Pojmovi bogatstvo – siromaštvo aktualni su i u današnje, ekonomski nestabilno vrijeme. To se vidi i u sve većem zanimanju

¹ Navedenoj ruskoj poslovice u hrvatskom jeziku bi odgovarao sljedeći primjer, usp. *Čuvaj bijele novce za crne dane*.

² https://peterburger_lexikon.academic.ru/2970/%D0%91%D0%95%D0%97_%D0%A0%D0%A3%D0%91%D0%9B%D0%AF_%D0%91%D0%9E%D0%A0%D0%9E%D0%94%D0%AB_%D0%9D%D0%95_%D0%9E%D0%A2%D0%A0%D0%90%D0%A1%D0%A2%D0%98%D0%A8%D0%AC (Datum pristupa: 3. 8. 2022.)

lingvističkih istraživanja za koncept NOVAC. Autori znanstvenih članaka razmatraju novac kao koncept unutar jednog jezika i u komparativnim analizama (Майоренко, 2004; Бредис, 2017).

Prema definiciji rječnika *Социологический энциклопедический словарь* mentalitet je definiran kao „svojevrсни skup raznih ljudskih mentalnih svojstava i kvaliteta, obilježja njihovih manifestacija“ (СЭС, 2000: 175). Ova se svojstva i kvalitete odražavaju u uobičajenom načinu razmišljanja u određenoj skupini ljudi (Кравченко, 2004: 211). Nositelj određenog nacionalnog mentaliteta i jezika jest čovjek koji djeluje u zajednici s njezinim drugim predstavnicima (Маслова, 2001: 88).

Neki znanstvenici poput I. G. Dubova (Дубов, 1993: 21) naglašavaju da je mentalitet usko povezan s područjem nesvjesnog koje se unutar zajednice interpretira kao kolektivno nesvjesno. Dubov, međutim, upozorava na ograničenost rezultata dobivenih istraživanjima jezika (*ibid.*: 25) definirajući jezični mentalitet kao: „način podjele svijeta uz pomoć jezika koji odgovara predodžbama o svijetu kod ljudi. Međutim, unatoč činjenici da nam analiza jezika omogućuje vrlo precizno identificiranje kulturoloških specifičnosti stavova ljudi prema stvarnosti koja ih okružuje, nedostaje joj sposobnost utvrđivanja razloga koji potiču ljude da pridaju važnost nekim aspektima zanemarujući pritom druge“³.

Odnos prema različitim pojavama u društvu podložan je promjenama na ekonomsko-političkom planu, što potvrđuje i Oščepkova (Ощепкова, 2014: 103) u svome istraživanju o vrijednostima bogatstva i siromaštva u jezičnoj svijesti Rusa te navodi kako je odnos prema novcu u ruskoj kulturi tradicionalno prilično dvosmislen. Potvrđuje se da osoba može biti pohlepna i zavidna, „gladna novca“, ali se te kvalitete osuđuju i tvrdi se da novac nikako nije glavna stvar u životu.

Promjene u društvu se neizbježno reflektiraju i na jezik, što nam potvrđuje sljedeći primjer iz rječnika *Толковый словарь русского языка XX века. Языковые изменения* gdje se navodi da je 90-ih godina 20. stoljeća prvi put u rječnicima zabilježen leksem razgovornog registra *бабки* u značenju 'novac' koji je sastavni dio frazema *делать бабки* u značenju 'stjecati novac'. Navedeni se frazem razlikuje u odnosu na uobičajeni izraz *зарабатывать деньги* 'zarađivati novac'. Tako se *бабки* ne zarađuju, već se „prave“ iz zraka (Ощепкова, 2014: 104) ili ničega, što je odraz društvenih promjena u razdoblju nakon pada SSSR-a kada se manji broj ljudi okoristio nestabilnom političkom situacijom i obogatio na ilegalan način u kratkom vremenskom razdoblju.

³ Svi navedeni prijevodi citata u članku prijevodi su autorice članka.

Prema *Hrvatskoj enciklopediji* etimologija riječi *рубль* (rubalj) povezuje se s rus. rubl' < starorus: obrubljeno; čep. Nerijetko se pogrešno navodi da naziv potječe od perz. rupie < arap. rub'iyue, koje bi možda dolazilo iz sanskrt. rūpyam: prerađeno srebro (HE, 2021.).

Za pojam *rubalj* u razdoblju 13.–14. st. predloženo je nekoliko tumačenja. Prema Spasskom (Спасский, 1962.) riječ *rubalj* pojavila se u Novgorodu u 14. stoljeću i zamijenila je nekadašnji naziv novgorodskog ingota, odnosno novgorodske poluge pod nazivom *зривна*. Novgorodski rubalj je do prve polovice 15. stoljeća postojao u obliku srebrne poluge težine oko 200 g, ali kao moneta rubalj će ući u optjecaj tek od kraja 17. stoljeća. Kaufman naglašava i važnost rublja kao prve specifično ruske težinske i novčane jedinice (Кауфман, 1910: 16).

Prema rječniku *Этимологический словарь русского языка*⁴ navedeno je da se naziv kopejka odnosio na srebrni novac koji se kovao od 1535., a nastao je od novgorodske denjge, s prikazom cara na konju s kopljem u rukama. Nakon što je puštena u optjecaj, prvi su joj nazivi bili: *новгородская денга* ili *новгородка*, zatim *копейная денга* ili *копейка* (s prikazom konjanika s kopljem) (Гладкий, 2001: 306). Naziv kopejke kao nove novčane jedinice konačno se učvrstio u rječniku tek krajem 17. stoljeća (Мельникова, 1989.). Kopejka je od 18. stoljeća ostvarena bakrenjakom⁵, a od 1926. godine kovanicom od brončane slitine (Jakobović, 2014: 50).

Cilj ovoga rada je utvrditi vrijednosti izražene u poslovicama s leksemima *rubalj* i *kopejka* čija pripadnost konceptu bogatstva čini važan element kulture i paremiološke slike svijeta jedne zajednice. Pretpostavka je da ćemo u poslovicama naći i specifičnosti karakteristične za rusku kulturu koje ćemo nastojati opisati i objasniti.

2. Građa i metode

Glavni izvor u prikupljanju građe za potrebe ovoga rada jest zbornik poslovice *Большой словарь русских пословиц* (2010) autora V. Mokienko, T. Nikitina i E. Nikolaeva s oko 70 000 jedinica koji po broju nadmašuje ranije objavljene zbornike. Kao izvor koristili smo i zbirku *Пословицы русского народа* V. Dalja te primjere poslovice iz znanstvenih radova.

Za potrebe istraživanja prikupljena je građa koja obuhvaća 61 poslovicu, a obrađene su poslovice s leksemima *рубль*, *копейка*, *копеечка* i njihove imeničke sintagme.

⁴<https://lexicography.online/etymology/vasmer/%D0%BA/%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B9%D0%BA%D0%B0> (Datum pristupa: 1. 8. 2022.)

⁵ Kovanje srebrne kopejke prestalo je 1718. godine (Гладкий, 2001: 306).

Rezultat analize prikupljene građe jest tematska podjela poslovice u tri podskupine: prema fizičkim karakteristikama novca, prema pripadnosti i načinu stjecanja novca (vlastitog i tuđeg) te prema načinu ophođenja s novcem. Zasebni dio rada posvećen je analizi brojčanih odnosa u poslovicama.

3. Rezultati i rasprava

3.1. Tematske podskupine poslovice s leksemima kopejka i rubalj

Izdvojili smo tri osnovne podskupine u kojima se opisuju fizičke karakteristike novca, način stjecanja i odnos prema novcu.

3.1.1. Prema fizičkim karakteristikama novca

- *порватый рубль*

usp. *Порватый рубль не склеишь по-новому*. Dok se opis karakteristika novca u većini slučajeva odnosi na fizičke značajke kovanica, u ovom se primjeru spominje poderani rubalj (*порватый рубль*) koji se ne može zaljepiti i time upućuje na papirni novac koji se u Rusiji pojavio pod nazivom *ассигнации* tek 1769. godine (Спасский, 1962: 22). Poslovica nam tako kaže da se učinjena šteta ne može popraviti.

- *гуртовая копейка*

usp. *Гуртовая копейка виднее*. U navedenom primjeru poslovice upotrijebljen je pridjev *гуртовый*. Imenica *гурт* odnosi se na rub kovanice ili medalje koji je nerijetko bio žljebljen ili ispisan. Tako se za ispisan rub koristi sintagma *гуртовая надпись*⁶ na kojoj se urezivao natpis sadržajno vezan za informacije o kovanici (težina, čistoća metala) ili o vladaru (npr. parola vladara itd.) za čije se vladavine kovala. U Rusiji se prvi takvi natpisi pojavljuju na rubljima iz 18. stoljeća.

U rječniku *Пословицы русского народа* V. I. Dalja (1989.) navedeno je da poslovica ulazi u tematsku kategoriju „samoća – ženidba“⁷ pa možemo pretpostaviti da bi se navedeni primjer mogao tumačiti kao superiornost ženidbe nad samoćom. Potvrdu za tu pretpostavku u izvorima nismo pronašli.

⁶https://dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz_efron/33508/%D0%93%D1%83%D1%80%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%8F?ysclid=169j51dadq826577770 (Datum pristupa: 18. 5. 2022.)

⁷https://dic.academic.ru/dic.nsf/dahl_proverbs/15289/%D0%93%D1%83%D1%80%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%8F?ysclid=169htn6qhx333439210_ (Datum pristupa: 18. 5. 2022.)

- *рубль щербатый*

usp. *Без копейки рубль щербатый; Без копейки рубль не живет.* Navedene poslovice kažu da je rubalj bez kopejke „krnji“ i da bez nje „ne živi“, čime se ističe značaj kopejke kao novčane jedinice manje vrijednosti u odnosu na rubalj. Pridjev *щербатый* pojavljuje se i u sintagmama s drugim novčanim jedinicama poput kopejke, ali i denjge, ruskog srebrnog novca koji je bio u optjecaju od 14. do 18. stoljeća, što se vidi u primjeru poslovice u obliku retoričkog pitanja, usp. *Али моя денъга щербата, никто ея не возьмёт?*

3.1.2. Prema pripadnosti i načinu stjecanja novca

U ovoj dijelu tematske analize odvojili smo način stjecanja novca na pošten (vlastitim radom, novcem dobivenim na dar) i nepošten način (krađom). U dijelu koji se odnosi na prisvajanje tuđeg novca ilustriraju se primjeri poslovice u kojima se uspoređuje časno i nečasno stjecanje novca.

3.1.2.1. Prema pripadnosti i načinu stjecanja novca: vlastiti novac

- *наша копейка*

usp. *И наша копейка не щербата.* Pripadnost se u navedenom primjeru iskazuje sintagmom *наша копейка* 'naša kopejka'. U poslovice se tvrdi da naš novac nije lošiji od novca nekog drugog. Značenje poslovice bi, prema tome, moglo biti 'mi nismo gori od drugih'. Treba napomenuti da se oštećeni novac mogao odnositi na kovanice čiji su rubovi bili oštećeni struganjem u svrhu kriminalnog prikupljanja zlata i srebra čime se kovanicama smanjivala vrijednost.

- *долгий і длинный рубль*

usp. *В том ошибаются, кто за долгим рублём гоняется.* U ovom primjeru u kojem se osuđuje utrka za novcem upotrijebljen je frazem *гоняться за долгим (длинным) рублем*, nastao redukcijom poslovice. U frazeološkom rječniku *Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik* predloženi su sljedeći prijevodi toga frazema: *juriti za lakom zaradom* i *tražiti lake pare* (Menac i sur. 1980: 359). U poslovice se osuđuje želja za stjecanjem veće količine novca na lagan način ili poriv za dobro plaćenim poslom bez obzira da li se nekome taj posao sviđa ili ne⁸. Sama sintagma *долгий (длинный рубль)* označava laku i visoku zaradu.

⁸https://phraseology.academic.ru/2509/%D0%93%D0%BD%D0%B0%D1%82%D1%8C%D1%81%D1%8F_%D0%B7%D0%B0_%D0%B4%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%BD%D1

- *казённая копеечка*

usp. *Казённая копеечка на воде не тонет, на огне не горит*. Pridjev *казённый* odnosi se na ono što pripada državi, državnoj blagajni.

Poslovice u čijoj osnovi nailazimo na frazem *в (на) воде не тонет, в (на) огне не горит* nam kaže da takav novac u vodi ne tone i u vatri ne gori. Navedeni frazem odnosi se na nešto neuništivo, što je nemoguće skriti. Ako upućuje na živo biće, tada opisuje osobu koja se i u teškim okolnostima zna izboriti za sebe⁹. Isti izraz može se upotrijebiti i kao zagonetka: usp. *Что в огне не горит, в воде не тонет, в земле не гниёт* ('Što u vatri ne gori, u vodi ne tone, a u zemlji ne gnije?'). Odgovor je obično – istina ili led.

- *ближняя копеечка – дальний рубль*

usp. *Ближняя копеечка дороже дальнего рубля*. U sljedećem primjeru primjećujemo opoziciju koju čine sintagme *ближняя копеечка* ('bližnja kopejka') i *дальний рубль* ('daljnji rubalj'). U posloviци se naglašava da je i mala količina dostupna novca (izraženo jedinicom manje vrijednosti – kopejkom) vrjednija od veće količine (izraženo jedinicom veće vrijednosti – rubljem) nedostupnijih sredstava.

- *заработанная копейка*

usp. *Заработанная копейка дороже стоит*.

Zarađeni novac se više cijeni od dobivenog, na što nam ukazuje primjer u kojem se tvrdi da *заработанная копейка* 'zarađena kopejka' više vrijedi.

- *трудовая копейка*

usp. *Трудовая копейка велика; Трудовая копейка крепка; Трудовая копейка гвоздём прибита*.

Трудовая копейка u značenju 'radom stečena kopejka' nosi izrazito pozitivnu konotaciju i karakterizira se kao velika (*велика*), čvrsta (*крепка*), čavlom zabijena (*гвоздём прибита*).

usp. *Трудовая копейка до века (до века) живёт*.

⁸https://phrasology.academic.ru/2738/%D0%9D%D0%B0_%D0%BE%D0%B3%D0%BD%D0%B5_%D0%BD%D0%B5_%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%82%2C_%D0%BD%D0%B0_%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%B5_%D0%BD%D0%B5_%D1%82%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D1%82%2C (Datum pristupa: 21. 5. 2022.)

⁹https://phrasology.academic.ru/2738/%D0%9D%D0%B0_%D0%BE%D0%B3%D0%BD%D0%B5_%D0%BD%D0%B5_%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%82%2C_%D0%BD%D0%B0_%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%B5_%D0%BD%D0%B5_%D1%82%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D1%82%2C (Datum pristupa: 21. 5. 2022.)

Takva kopejka ostaje dugo sačuvana. Ona je vječna (što se izražava sintagmom *до века*) i ne bježi.

- *трудовая копейка – шальная копейка*

usp. *Трудовая копейка в кармане лежит, а шальная ребром торчит.* Opozicijske sintagme *трудовая копейка* 'radom stečena kopejka' i *шальная копейка* 'slučajno stečena kopejka' tvore antitezu. Sintagma *шальная копейка* odnosi se na novac zarađen bez puno truda, pa kao takav već viri iz džepa.

- *даровой рубль*

usp. *Даровой рубль в кармане не задерживается.* Da se poklonjen rubalj u džepu ne zadržava pokazano je u primjeru sintagmom *даровой рубль* u značenju 'poklonjen rubalj'.

usp. *Даровой рубль дешевле стоит.* Takav poklonjen rubalj je jeftiniji i manje vrijedan.

- *даровой рубль – наживной (нажитый) рубль*

usp. *Даровой рубль дешевле, наживной дорог; Даровой рубль дешевле, нажитый дорог.* Očekivano, u opozicijskom paru *даровой – наживной (нажитый) рубль* 'poklonjen – stečen rubalj', zarađen novac je hijerarhijski više postavljen od poklonjenog.

3.1.2.2. Prema pripadnosti i načinu stjecanja: tuđi novac

- *чужая копейка*

Semantičku sličnost s prethodnim primjerima nalazimo i u slučaju sintagme *чужая копейка* 'tuđa kopejka'.

usp. *Чужая копейка карман прожгёт; Чужою копейкою не разживёшься.* U prvom primjeru pozadinska slika predstavlja kopejku koja pali rupu u džepu, kao da je užarena. To značenje dolazi od glagola *прожечь* 'progorjeti'. Drugi nam primjer govori kako se od tuđeg novca neće nitko obogatiti.

- *воровская копейка i ворована копеечка*

usp. *Воровская копейка не впрок; Ворована копеечка карман дерет: сама уйдет и рубли уведет.* Oba primjera odnose se na novac stečen krađom te je naglašeno da takav novac ne donosi ništa dobro. Dok je u prvom primjeru upotrijebljen frazem *идти не впрок кому-л.* 'ne koristiti *кому*', u

drugom je u pozadinskoj slici prikazan poderan džep¹⁰ koji se dere pod težinom kopejke. Ona će napraviti rupu u džepu, ispasti iz njega i povući za sobom gubljenje monete više vrijednosti – rubalja.

- *краденый рубль – трудовой грош*
usp. *Трудовой грош прочнее краденого рубля*. U ovom primjeru nailazimo na usporedbu sintagmi *краденый рубль* 'ukraden rubalj' i *трудовой грош* 'zarađen groš'. Novac stečen radom okarakteriziran je kao pouzdaniji od ukradenog. Groš (*грош*) se u poslovicama obično odnosi na novčanu jedinicu izrazito male vrijednosti. Vrijednost groša iznosila je dvije kopejke. Srebrni i bakreni groši kovali su se 1727.godine, pred kraj vladavine Katarine I. (Ларин-Подольский, 2016: 66).

- *краденый рубль – заслуженный рубль*
usp. *Рубль – всё рубль: хоть краденый, хоть заслуженный*. U poslovice u kojoj se ukradeni rubalj (*краденый рубль*) uspoređuje s onim stečenim na pošten način (*заслуженный рубль*), istaknuto je da se vrijednost jedinice ne mijenja bez obzira na koji način se stječe. Time je značenje ove poslovice u suprotnosti s drugim opisanim primjerima u kojima je zarađeni novac u hijerarhiji vrijednosti nadmoćan u odnosu na ukradeni.

3.1.3. Prema načinu orphođenja s novcem

- *лишняя копейка*
usp. *Лишняя копейка карману не в тягость*.
U sljedećoj poslovice leksem *карман* 'džep' može se odnositi na nečije financijsko stanje pa je rečeno da *лишняя копейка* 'suvišna kopejka' nije teret džepu. Ista sintagma pojavljuje se i u primjeru o štedljivosti, usp. *Лишнюю копейку береги про черный день*. U primjeru se naglašava da višak novaca treba čuvati za crne dane.¹¹

- *последняя копейка; опоследняя копейка; останная копейка*

¹⁰ O hrvatskim frazemima s komponentom *džep* pisala je Željka Fink Arsovski: Fink Arsovski, Željka. 2005. *U džep, iz džepa ili po džepu (Hrvatski frazemi s komponentom džep)*, U *Грани слова. Сборник научных статей к 65-летию проф. В. М. Мокиенко*, ред. М. Алексеенко, Х. Валтер, М. Дюринг, А. Шумейко. Москва: Изд-во ЭЛПИС, 203–209.

¹¹ Sintagma *crni dani* odnosi se na teško razdoblje i vrijeme materijalne oskudice te se pojavljuje kako u ruskim, tako i u hrvatskim poslovicama, usp. *Бijеле новце чувай за crне дане; Чувай бijеле новце за crне дане*.

usp. *Последняя копейка ребром; Последнюю копейку ребром не ставят; Опоследнюю копейку ребром; Останная копейка ребром стоит.*

Značenje 'posljednja kopejka' može se izraziti sintagmom *последняя копейка*, te manje frekventnim primjerima *опоследняя копейка* i *останная копейка*. Navedeni primjeri poslovice označavaju trošenje posljednjeg novca na nešto nepotrebno.

U poslovisci je navedeno da kopejka stoji *ребром*. Sintagma *ребро монеты* označava bočnu stranu novčića. U pozadinskoj nam se slici predstavlja novčić postavljen na bočnu stranu što mu omogućuje lako kotrljanje i nestajanje. Tako i frazem *поставить / ставить ребром последнюю копейку* dolazi u značenju 'potrošiti na nešto (nepotrebno) sav preostali novac'.

- *бережённая копейка*

usp. *Бережёная копейка рубль бережет.* Ovdje se radi o proširenoj varijanti čuvene poslovice o štednji u kojoj se naglašava važnost uštedene kopejke koja „čuva“ rubalj, usp. *Копейка рубль бережет.*

Pronašli smo i primjer u kojem je leksem *рубль* zamijenjen brojem *миллион* 'milijun' koji označava visoku vrijednost nečega, pa se tako kaže da kopejka „čuva“ milijun, usp. *Копейка миллион бережет* (Бочина, 2003: 90).

3.2. Brojevi u poslovicama s leksemima kopejka i rubalj

Najčešći odnosi vrijednosti u poslovicama s leksemom *kopejka* izraženi su sljedećim brojevima: *jedan (один), два (два), пет (пять), trideset (тридцать), сто (сто).*

- *одна копейка*

usp. *Одна копейка – и та ребром.*

Pronašli smo primjer u kojem je uz imenicu *kopejka* upotrijebljen broj *jedan*, iako su takvi primjeri rijetki. U navedenoj poslovisci o siromaštvu nailazimo na sintagmu *одна копейка* koja nas upućuje na malu vrijednost i dostupnost kopejke. U većini poslovice broj jedan nije naznačen, ali se po kontekstu podrazumijeva. U sljedećoj poslovisci o štednji naglašava se da treba čuvati kruh za jelo, a kopejku za nevolju, usp. *Блюда хлеб про еду, а копейку про беду.* Dok je kruh metafora za prehranu i osiguravanje osnovnih životnih potreba, kopejka ima tu istu ulogu kada je novac u pitanju.

- *два рубля*

usp. *Не откладывай до ужю – каждое ужю два рубля стоит.*

U poslovisci se govori o tome da ne treba odgađati poslove za kasnije jer svako odgađanje nosi svoje posljedice i može nas skupo koštati. U primjeru je

upotrijebljen prilog iz narodnog razgovornog jezika *ужо* u značenju 'kasnije'. Poslovice nam kaže da svako odgađanje *стоји два рубља*.

- *пять рублей і пять копеек*

usp. [*Заступить*] *заступил, а пять рублей слупил*.

Navedenu poslovicu V. I. Dalj svrstava u kategoriju „sudstvo i podmitljivost“¹², a Romanovskaja i Alborova, koje su proučavale odraz elemenata zakona i običaja u poslovicama, objašnjavaju ih kao odnos predstavnika naroda prema odvjetnicima: „nikako nije ulazilo u narodnu svijest da za rad odvjetnika treba plaćati ne samo kada on brani krivca, nego i u slučaju kada brani nevine“ (Романовская і Алборова, 2015: 170).

Sljedeći primjeri poslovice s brojem *pet* vezani su za trgovinu:

usp. *Есть пять копеек – и бабушка в торгу; Меняй взад-вперёд пять рублей – ничего не останется*¹³. Dok se u prvom primjeru naglašava potreba za određenom svotom novca da bi se omogućila trgovina, drugi primjer poslovice mogao bi se protumačiti kao upozorenje na manipulacije s novcem koje mogu dovesti do njegovog gubitka.

- *тридцать рублей*

usp. *Тридцать рублей злата, оставайся место свято*.

Biblijska poslovice odnosi se na priču iz Novog zavjeta prema kojoj je Juda Iškariotski dobio od farizeja trideset srebrnjaka za izdaju Isusa (Mt 26, 14–16). Tako se sintagma *тридцать сребреников* ('trideset srebrnjaka') upotrebljava u prenesenom značenju i odnosi se na cijenu izdaje.

U Isusovo je doba iznos od trideset srebrnjaka ili šekela bila otkupna cijena jednoga roba (Орашиć, 2014: 196).

- *сто рублей*

usp. *Сто рублей давала (давали), да из кармана не вынимала (не вынимали)*.

Navedenim primjerom može se izraziti lažna velikodušnost te je istaknuto da se iz džepa ne vadi sto rubalja unatoč obećanju. U nekim poslovicama o novcu džep predstavlja mjesto pohrane novca, a novac personifikacijom

¹²[https://dic.academic.ru/dic.nsf/dahl_proverbs/26391/%D0%97%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BF%D0%B8%D1%82%D1%8C?ysclid=I97eplu2g7507844768_\(Datum pristupa: 18. 5. 2022.\)](https://dic.academic.ru/dic.nsf/dahl_proverbs/26391/%D0%97%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BF%D0%B8%D1%82%D1%8C?ysclid=I97eplu2g7507844768_(Datum pristupa: 18. 5. 2022.))

¹³ Postoji varijanta navedene poslovice s brojem *sto*, usp. *Меняй взад-вперед сто рублей – ничего не останется*.

poprima karakteristike živih bića pa dobiva sposobnost bježanja iz džepa vlasnika.

Važnost međuljudskih odnosa je naglašena u poslovice koja prijateljske odnose pretpostavlja novcu, pa je rečeno da je bolje imati sto prijatelja nego sto rubalja:

usp. *Не имей сто рублей, а имей сто друзей.* U navedenoj poslovice i njezinim varijantama predikati glagola izraženi su zapovjednim načinom, usp. *Не держи сто рублёв, а держи сто друзей; Не держи сто рублей, а держи сто друзей; Не имей сто рублей, а имей сто друзей: сто рублей потопят, а сто друзей выручат; Не ищи сто рублей, а ищи сто друзей.*

U većini poslovice sintagma *сто рублей* 'sto rubalja' označava poveću količinu novca, što potvrđuje sljedeći primjer, usp. *Рассуждай или нет, а сто рублей – деньги*, kao i primjer poslovice o korupciji i sili novca koji može sve kupiti, usp. *Сто рублей есть, так и правда твоя.* Usporedno postoje inačice iste poslovice s potpuno proturječnim značenjem u smislu vrijednosti rublja stoga se navodi da *sto rubalja nije novac*, odnosno da ne vrijedi puno:

usp. *Думай не думай, а сто рублей – не деньги; Сто рублей не деньги.* Primjer poslovice, usp. *Думай не думай, [а] сто рублей – деньги* dolazi u značenju da nema potrebe za kolebanjem (Мокиенко, Никитина, Николаева, 2010: 767).

Poslovice *Думай не думай, а сто рублей – не деньги* zabilježena je u u rječniku *Большой словарь русских пословиц* u kojemu se daju tri značenja navedene poslovice: 1) žaljenje o tome da se ne može puno toga kupiti za određenu svotu novaca; 2) utjeha pri gubitku velike količine novca; 3) želiš, ne želiš, a posao treba raditi (Мокиенко, Никитина, Николаева, 2010: 767). U poslovice se tvrdi da sto rubalja nije novac, odnosno da ne predstavlja značajniju količinu novaca. Može se upotrijebiti u kontekstu žaljenja što navedena količina ne vrijedi puno, ali i kad se tješimo ako novac izgubimo jer je gubitak nevažan. Iako nismo uspjeli pronaći druga tumačenja značenja ove poslovice, mogli bismo pretpostaviti da se posljednje navedeno značenje odnosi na neizbježnost situacije koju treba prihvatiti.

3.2.1. Brojčani odnosi u poslovicama

Numeričke se komponente u poslovicama najčešće pojavljuju u omjerima koji upućuju na jednaku vrijednost: 100:100; dvostruko veću vrijednost: 1:2 (100:200, 50:100); višestruko veću vrijednost: 100:1, 100:1000, 100:200 000.

U primjerima koji označavaju jednaku vrijednost obično se uspoređuju dva pojma, a sam broj *sto* može označavati veliku i malu količinu ovisno na što se odnosi, usp. *Лучше ста рублёв – сто друзей.* U ovom

slučaju broj *sto* označava značajnu količinu nečega pa je komparativom dana prednost stotini prijatelja nad stotinom rubalja. Ista ideja izražena je i u bezličnoj rečenici, usp. *Не надо сто рублѐв, а было б сто друзьѐв.*

O odnosu dvostruke količine govori se u primjerima poslovice o bogatstvu i siromaštvu u kojima se uspoređuje odnos novca i pameti: usp. *Один рубль – один ум, два рубля – два ума; Рубль – ум, а два рубля – два ума; Есть рубль – есть и ум, два рубля – два ума.* Sljedeća nam poslovice govori o odnosu količine uloženog rada i samohvale u omjeru 1:2, usp. *На рубль работы, [а] на два похвальбы.* Istoj kategoriji pripada i poslovice o pohlepi, usp. *Ты ему рубль, а он два просит,* kao i dijaloška poslovice u kojoj se suprotstavljaju vrijednosti stotine i dvije stotine rubalja. Očekivano se naglašava da je veća količina novaca vrijednija od manje, usp. *Что милее ста рублей? – Двести.*

Odnosi višestrukih vrijednosti izražene su u usporedbama: usp. *Сто рублей – деньги, тыща – не капитал; Думай не думай, а сто рублей – деньги, тыща – не капитал; Кто не богат, тот и копейке рад, а богатому – и тысяч мало.* U istu skupinu možemo ubrojiti i rimovanu poslovicu o korupciji, krađi koja ilustrira odnos između posljedica krađe manje i veće količine novca. Tako se neznačajna ukradena količina novca (izražena leksemom *рубль*) uvijek kažnjava, dok se osobu odgovornu za krađu znatnije većeg iznosa – oko dvjesto tisuća (*тысяч двести*) – poštuje, usp. *Кто украдѐт рубль, того дают под суд, а кто тысяч двести, того держат в чести.*

4. Zaključak

Kao rezultat provedene analize prikupljene paremiološke građe poslovice smo svrstali u sljedeće tematske podskupine: fizički izgled, pripadnost i način stjecanja novca (s osvrtom na antonimni paralelizam „svoj novac – tuđi novac“) te način ophođenja s novcem.

Analiza je pokazala da se od fizičkih karakteristika novca u poslovicama spominju oštećenja na novcu poput poderane novčanice koja označava nepopravljivu štetu ili oštećenja na rubovima kovanica što se odnosi na smanjenu vrijednost novca. Okrugao oblik kovanica implicira karakteristiku istih da se lako kotrljaju i kotrljajući napuštaju rastrošnog vlasnika.

U opoziciji stjecanja novca na pošten i nepošten način osobito je vrednovan novac zarađen vlastitim trudom i naporima. Takav novac duže se zadržava od darovanog ili lako stečenog novca. Pri spomenu ukradenog novca u pozadinskoj slici poslovice prikazuje se poderan džep i kopejka koja ispada iz njega povlačeći za sobom gubitak novčanica više vrijednosti – rubalja a time i materijalne gubitke.

U ophođenju s novcem hijerarhijski je visoko pozicionirana štednja (osobito se ističe važnost kopejke kao sitne, ali vrijedne jedinice) što smo mogli i očekivati s obzirom na univerzalnost štednje kao vrijednosti. Međutim, negativno se ocjenjuje rastrošnost, a osobito se osuđuje trošenje posljednje preostale količine novca.

U poslovicama su odnosi vrijednosti obično izraženi brojevima: jedan, dva, pet, trideset, sto. Primjeri koji to pokazuju, vezani su za upravljanje novcem i trgovinom, osudom navike odgađanja i lažne velikodušnosti te osobitim vrednovanjem štednje i prijateljskih odnosa koji su visoko postavljeni u hijerarhiji vrijednosti. Suprotno očekivanome, veći broj ne označava automatski i veću vrijednost. Tako se broj *dva* ili *pet* uz imenicu koja prikazuje novčanu jedinicu može odnositi na veliku vrijednost, a broj *sto* se javlja u primjerima sa suprotnim značenjem odnoseći se na veliku i na malu vrijednost.

Numeričkim komponentama izražena je dvostruka i višestruka vrijednost. Dvostruka se količina uglavnom odnosi na usporedbu novca i pameti (u poslovicama o bogatstvu i siromaštvu), uloženog rada i samohvale te pohlepe dok je višestruka vrijednost ilustrirana u primjeru odnosa društva prema maloj i izrazito velikoj količini nezakonito stečenog novca.

Literatura / References

- Орашић, Мaja. (2014) *Biblijski onimi u hrvatskome jeziku [Biblical onyms in Croatian language]*. U *FOC (Folia onomastica croatica)* No. 23. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 185–208. (In Croatian)
- Бочина Т. Г. (2003) *Количественная оценка в русской пословице (оппозиции конкретных имён) [A quantitative appraisal in Russian proverbs (opposition of specific names)]*. U *Известия высших учебных заведений. Северо-Кавказский регион. Общественные науки* №5. 84–92. (In Russian)
- Дубов, И. Г. (1993) *Феномен менталитета: психологический анализ [Phenomenon of Mentality: a Psychological Analysis]*. U *Вопросы психологии* № 5. Москва: Школа-пресс. 20–29. (In Russian)
- Ермакова О. Л. (2010) *Тема бороды в русском фольклоре [Beard in Russian Folklore]*. U *Наука о человеке: гуманитарные исследования* № 5. Омск: Омский государственный университет им.Ф. М. Достоевского, 220–224. (In Russian)
- Кауфман, И. И. (1910) *Серебряный рубль в России от его возникновения до конца XIX века [The Silver Ruble in Russia from its Origins to the End of the 19th Century]*. Санкт-Петербург: тип. Б.М. Вольфа. (In Russian)
- Ларин-Подольский, И.А. (2016) *Монеты России: от Владимира до Владимира: большая иллюстрированная энциклопедия [Coins of Russia: from*

- Vladimir to Vladimir: Great Illustrated Encyclopedia*. Москва: издательство Эксмо. (In Russian)
- Майоренко И. А. (2004) *Концепт «деньги» в языковой картине мира (на материале русской и английской фразеологии. [The Concept "Money" in the Language Picture of the World (on the Material of Russian and English Phraseology).] Язык. Дискурс. Текст. Межд. науч. конф., посв. юбилею В. П. Малащенко. Ростов-на-Дону. 115–120. (In Russian)*
- Маслова, В.А. (2001) *Лингвокультурология: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. [Linguoculturology: Textbook for Students of Higher Education Institutions]*. Москва: издательский центр «Академия». (In Russian)
- Мельникова, А. С. (1989) *Русские монеты от Ивана Грозного до Петра Первого (история русской денежной системы с 1533 по 1682 год). [Russian Coins from Ivan the Terrible to Peter the Great (History of the Russian Monetary System from 1533 to 1682)]* Москва: Финансы и статистика. (In Russian)
<http://vsemonetki.ru/books/item/f00/s00/z0000038/st002.shtml> (Datum pristupa: 29. 4. 2022.)
- Ничипорчик, Е. В. (2015) *Отражение ценностных ориентаций в поговорках: лингвокогнитивный, сопоставительный и социолингвистический аспекты: автореферат дис. [Reflection of Value Orientations in Proverbs: Linguistic and Cognitive, Comparative and Socio-Psycholinguistic Aspects]* Гомельский гос. ун-т им. Франциска Скорины. (In Russian)
<https://elib.gsu.by/handle/123456789/6485> (Datum pristupa: 16. 5. 2022.)
- Ощепкова, Е. С. (2014) *Ценности „богатство“ и „бедность“ в языковом сознании русских [Values of "Wealth" and "Poverty" in the Linguistic Consciousness of Russians]* У *Вопросы психолингвистики № 22*. Москва: Ин-т языкознания РАН, 102–117. (In Russian)
- Романовская, В. Б. Алборова, А. Г. (2015) *Закон, обычай, религия и правосознание: их отражение в народных поговорках XIX века [Law, Custom, Religion and Legal Consciousness: Their Reflection in the Folk Proverbs of the 19th Century]*. У *Вестник КГУ им. Н. А. Некрасова № 1*. Кострома: Костромской государственной университет имени Н. А. Некрасова, 169–174. (In Russian)
- Сабитова, З. К. (2013) *Лингвокультурология [Linguoculturology]*. Москва: Флинта. (In Russian)
- Спасский, И. Г. (1962) *Русская монетная система. Историко-нумизматический очерк [Russian Coin System. Historical and Numismatic Sketch]*. Ленинград: Издательство Государственного Эрмитажа. (In Russian)
<https://sheba.spb.ru/za/rus-moneta-1962.htm> (Datum pristupa: 29. 4. 2022.)

Izvori / Sources

- HE — *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje [Croatian Encyclopaedia, online edition]*. 2021. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (In Croatian)

- <https://www.enciklopedija.hr/> (Datum pristupa: 20. 5. 2022.)
- Jakobović, Zvonimir. (2014) *Leksikon novčanih jedinica [Lexicon of Monetary Units]*. Zagreb: Školska knjiga. (In Croatian)
- Менас, Antica i sur. (1980) *Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik [Russian-Croatian or Serbian Phraseological Dictionary]*. Zagreb: Školska knjiga. (In Croatian)
- Брокгауз, Ф. А. Ефрон, И. А. (1890–1907). *Энциклопедический словарь [Encyclopedic Dictionary]*. С.-Пб: Брокгауз-Ефрон. (In Russian)
https://dic.academic.ru/contents.nsf/brokgauz_efron/ (Datum pristupa: 18. 5. 2022.)
- Гладкий, В. Д. (2001) *Славянский мир: I - XVI века: Энциклопедический словарь [Slavic World: I - XVI centuries: Encyclopaedic Dictionary]*. Москва: Центрполиграф. (In Russian)
- Даль, В. И. (1989) *Пословицы русского народа [Proverbs of the Russian People]*. Москва: Художественная литература. (In Russian)
https://dic.academic.ru/contents.nsf/dahl_proverbs/ (Datum pristupa: 18. 5. 2022.)
- Кравченко, С. А. (2004) *Социологический энциклопедический русско-английский словарь: Более 10 000 единиц [Sociological Encyclopaedic Russian-English Dictionary: Over 10,000 Units]*. Москва: Издательство АСТ. (In Russian)
- Мокиенко, В. А. Никитина, Т. Ю. Николаева, Е. П. (2010) *Большой словарь русских пословиц [Big Dictionary of Russian proverbs]*. Москва: ОлмаМедиаГрупп. (In Russian)
- Серов, В. (2003) *Энциклопедический словарь крылатых слов и выражений [Encyclopaedic Dictionary of Winged Words and Expressions]*. Москва: Локид-Пресс. (In Russian)
https://dic.academic.ru/contents.nsf/dic_wingwords/ (Datum pristupa: 4. 5. 2022.)
- Синдаловский, Н. А. (2003) *Словарь Петербуржца [Peterburger's Dictionary]*. С.-Пб: Норинт. (In Russian)
https://peterburger_lexikon.academic.ru/ (Datum pristupa: 3. 8. 2022.)
- СЭС — Осипов, Г. В. (ред.-координатор) (2000) *Социологический энциклопедический словарь на рус., англ., нем., фр., чеш. языках [Sociological Encyclopedic Dictionary in Russian, English, German, French, Czech]*. Москва: Норма. (In Russian)
- Фёдоров, А. И. (2008) *Фразеологический словарь русского литературного языка [Phraseological Dictionary of the Russian Literary Language]*. Москва: Астрель, АСТ. (In Russian)
<https://phraseology.academic.ru> (Datum pristupa: 21. 5. 2022.)
- Этимологический онлайн-словарь русского языка Макса Фасмера [Etymological Online Dictionary of the Russian Language by Max Fasmer]* (In Russian)
<https://lexicography.online/etymology/vasmer/> (Datum pristupa: 1. 8. 2022.)